

Анна-Марія Котлярова

МІЖ ПІЗНІМ І РАННІМ ВІТГЕНШТАЙНОМ.

Lugg, A. (2021). *Wittgenstein's Remarks on Colour. A Commentary and Interpretation*. London & New York: Anthem Press.

В Україні Людвіг Вітгенштайн найбільш відомий за «Логіко-філософським трактатом» (*Tractatus logico-philosophicus*, далі «Трактат») і «Філософськими дослідженнями» (*Philosophische Untersuchungen*, далі — «Дослідження»), працями, перекладеними українською ще в минулому столітті. Західні фахівці не обмежуються лише цими творами, а вивчають і менш відомі тексти філософа, як-от «Зауваги про кольори» (*Bemerkungen über die Farben*, далі — «Зауваги»).

«Зауваги» — це текст, опублікований уперше в 1977 році завдяки роботі Елізабет Енском із архівними матеріалами Вітгенштайна. Філософ ніколи не писав тексту із такою назвою, хай навіть проблема кольору — одна із центральних для його філософії. Пересвідчитись у цьому можна, наприклад, уже в «Трактаті», де в положенні 2.0251 подибуємо таке: «Простір, час і колір (колірність) — форми предметів»¹ [Wittgenstein 1960: 14]. Або ж у 381 «Досліджень»: «Як я розпізнаю, що цей колір — червоний? — Відповідь була би: “Я вивчив німецьку”»² [ibid.: 423]. Отож у першому випадку Вітгенштайн показує, що ми подибуємо колір, коли устосовуємо себе до світу, а в другому він, завдяки такому прикладу, вказує на зв'язок між мовою і кольором.

Після публікації «Зауваг» постала низка текстів, присвячених проблемі кольору у філософії Вітгенштайна. Навіть виникла палка суперечка між Джонатаном Вестфалем (Jonathan Westphal) і Полом Гілбертом (Paul Gilbert), що обмінювалися статтями в журналі *Mind* між 1986 і 1989 роками. Утім, інтерес до теми кольору не обмежився лише фактом виходу «Зауваг», а залишається актуальним в академічному середовищі й понині. У цьому можна пересвідчитися, наприклад, ознайомившись із книгою Ендрю Лага «Вітгенштайнові “Зауваги про кольори”. Коментар і тлумачення» [Lugg 2021] і з дослідженням Фредерика Гірлінгера «“Зауваги про кольори” Вітгенштайна» [Gierlinger 2015].

Обидва дослідники розлого аналізують Вітгенштайнові праці, приділяючи увагу як історії написання й упорядкування тексту, так і його проблематиці. Варто, однак, зазначити, що Гірлінгер дещо детальніше береться описувати стан досліджень. Утім, його праця радше є ґрунтовним резюмуванням, тоді як Лаг пропонує власне бачення, і саме про запропоновані Лагом інтерпретації проблем Вітгенштайна йтиметься далі.

© А.-М. Котлярова, 2025

¹ Raum, Zeit und Farbe (Färbigkeit) sind Formen der Gegenstände.

² Wie erkenne ich, daß diese Farbe Rot ist? – Eine Antwort wäre: «Ich habe Deutsch gelernt».

Книга Лага складається із десяти розділів. Перший присвячено огляду проблеми кольору у філософії Вітгенштайна загалом, наступні дев'ять – аналізу «Зауваг». Тут варто зазначити, що йдеться не про послідовний аналіз. Лаг починає із другої частини «Зауваг» (яку є всі підстави вважати першою за хронологією) і їй присвячує другий розділ, відтак із третього по восьмий розділи він послідовно розглядає зауваги з третьої частини, дев'ятий же розділ присвячено першій частині Вітгенштайнового твору. Останній, десятий, розділ називається «Навчаючись у Вітгенштайна», і саме він видається найбільш цікавим, адже тут Лаг висловлює свою позицію щодо проблематики «Зауваг».

Проблеми, що їм приділена увага в праці дослідника, — це проблеми і граматики понять на позначення кольору, і прозорого білого кольору, і «жовтуватого фіолетового», і логіки понять кольору. Лаг показує, зокрема в останньому розділі, як пов'язані логіка з граматикою, коли йдеться про кольори. Видається напрочуд продуктивною його теза про те, що «Зауваги» потрібно сприймати крізь призму логіки: «Інше питання, про яке заведуться дискусії, зважаючи на те, як часто про нього заявлено в “Заувагах про кольори”, — це те, що Вітгенштайн задумував свої зауваги, навіть ті, що видаються очевидно емпіричними, як такі, що їх треба читати як логічні зауваги»³ [Lugg 2021: 172]. Тут слід додатково зазначити, що дослідник розглядає цей текст Вітгенштайна як такий, що хай і належить «пізньому» Вітгенштайну, а все ж концептуально тісно пов'язаний із «Трактатом». Лаг зазначає, що в «Заувагах» ми подибуємо мовні ігри, які Вітгенштайн сам майже щоразу констатує, а втім це не ті ж мовні ігри, які можна знайти в «Дослідженнях». Аби проілюструвати, про що йдеться, можна, наприклад, навести заувагу 6 першої частини «Зауваг», де Вітгенштайн пише таке: «Що можна сказати на користь тези, що зелений колір первинний, а не змішаний із синього й жовтого? Чи було би правильно сказати: “Це можна пізнати лише безпосередньо, розглядаючи кольори?” Та як мені знати, що під словами “первинний колір” я маю на увазі те саме, що й інший, також схильний назвати зелений первинним кольором? Ні, [ніяк] — тут вирішують мовні ігри» [Вітгенштайн 2025: 5]. У цьому та інших випадках визначальним є те, що, на думку Лага: «[...] мовні ігри, про які він говорить, регулюються правилами і підлягають кодифікації в термінах обчислення на кшталт шахів [...] Не новина, а це фактично загальновизнано, що значення слів можна розкрити, поглянувши на те, як їх вживають [...]. Суперечливою є не ідея про те, що значення слова залежить від практики, з якою воно асоціюється, а лише ототожнення значення з ужитком (або практикою), а також ідея про те, що не можна сказати, що означає слово, не посилаючись на факти про те, як його застосовують»⁴ [Lugg 2021: 179-180]. Себто, як далі стане зрозуміло, йдеться саме про те, аби розглядати поняття кольору крізь призму логіки. Сам Вітгенштайн упродовж тексту⁵ постійно нагадує, що йому йдеться про логіку понять, тож позиція Лага, що в

³ Another point, hardly debatable given how frequently it is stated it in *Remarks on Colour*, is that Wittgenstein means his remarks, even those that seem clearly empirical, to be read as logical remarks.

⁴ [...] the language games he refers to are as rule-governed and codifiable in calculus-like terms as chess [...]. It is not news, in fact generally agreed, that the meanings of words can be uncovered by looking to how they are used. What is controversial is not the idea that the meaning of a word depends on the practices with which it is associated but only the equation of meaning with use (or practice) and the idea that there is no saying what a word means without reference to facts about how it happens to be applied.

⁵ Як, наприклад, у заувазі 39 першої частини. «Я не кажу (як гештальт-психологи), що враження білого виникає отак і отак. Моє питання інше: яке значення цього виразу, яка логіка цього поняття» [Вітгенштайн 2025: 12].

такий спосіб текст пов'язано з «Трактатом» та ідеєю логічних структур, видається слушною.

Окремо слід зауважити пояснення моделі кольорового октаедра, яку Вітгенштайн використовує для демонстрації логічних зв'язків між кольорами. На цьому прикладі філософ намагається дати раду неможливості уявити собі деякі кольори і припускає, що йдеться не про наші фізичні спроможності, а про концептуальне сприйняття. Хай навіть Вітгенштайн на цьому прикладі намагається унаочнити, що наші слова на позначення кольорів послуговуються логікою, а не емпірією, Лаг критикує філософа за приклад октаедра, що радше невдало вибраний і ускладнює розуміння [Lugg 2021: 79]. З другого боку, саме цей приклад іще раз увиразнює, що вплив ідей «Трактату» можна простежити в «Заувагах».

Уважають, що творчість Вітгенштайна можна умовно поділити на ранню (часів «Трактату») і пізню (часів «Досліджень»). Також поширена думка, що пізній Вітгенштайн цілком відкинув свої ідеї щодо того, як розглядати мову крізь призму логіки, і вирішив натомість стояти на засадах мовних ігор і вжитку, котрий визначає мову. Лаг у свою чергу слушно зазначає, що Вітгенштайн урешті дійшов думки, що немає якогось останнього визначника того, чим є мова. Вона для нього перестала бути гранично чимось одним, натомість, і Лаг показує, як це має місце у «Заувагах», вона стала сукупністю і мовних ігор, і логічних структур, і чогось іще [Lugg 2021: 181]. На відміну від інших проблем, що їх звично порушують дослідники в контексті «Зауваг», намагання Лага показати, що цей твір може постати своєрідним містком між «Трактатом» і «Дослідженнями», видається новим і оригінальним підходом у трактуванні. Чудовим прикладом проблем, що їх традиційно розглядають, коли йдеться про «Зауваги», є публікації Австрійського Вітгенштайнівського товариства, 21-ша частина яких присвячена проблемі кольору у Вітгенштайна [Gierlinger, Riegelnik 2014]. Теми, які заторкують дослідники, стосуються проблем кольорів, що їх неможливо помислити (як-от червонуватий зелений), проблеми колірної сліпоти або ж проблеми кольору в ширшому, аніж лише філософський, контексті. Вже у своїй статті для цієї збірки, що називається «Коли й чому написано “Зауваги про кольори”», — та чому важливо це знати», Лаг, на відміну від інших дослідників, неодноразово заторкує (хай навіть не приділяючи такої уваги, як у книзі) проблему логічного підходу до розуміння кольору [ibid.: 1-20].

У своїй праці Лаг аналізує й подає різні цікаві інтерпретації тих чи інших місць у тексті Вітгенштайна. Утім, найцікавішою видається його спроба показати, що насправді «Зауваги» можуть бути тим містком, який об'єднує пізню й ранню філософію Вітгенштайна, себто можна говорити, що конкретно в цій праці поєднується розуміння кольору (а отже, нашої мови) як логічної структури та мовної гри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Вітгенштайн, Л. (2025). *Зауваги про кольори*. (А-М. Котлярова, Перекл.) Київ: Синтеза.
- Gierlinger, F. A. (2015). *Wittgensteins "Bemerkungen über die Farben"*. Frankfurt a. Main: Peter Lang.
- Gierlinger, F. A., & Riegelnik, Š. (Eds.). (2014). *Wittgenstein on Colour*. Berlin & Boston: De Gruyter.
- Lugg, A. (2021). *Wittgenstein's Remarks on Colour. A Commentary and Interpretation*. London & New York: Anthem Press.
- Wittgenstein, L. (1960). *Tractatus logico-philosophicus. Tagebücher 1914-1916. Philosophische Untersuchungen*. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.

Wittgenstein, L. (1984). *Bemerkungen über die Farben*. In L. Wittgenstein, *Werkausgabe* (Band 8, S. 7-112). (G. E. M. Anscombe, Hrsg). Frankfurt a. Main: Suhrkamp.

Одержано 11.11.2024

REFERENCES

- Gierlinger, F. A. (2015). *Wittgensteins "Bemerkungen über die Farben"*. Frankfurt a. Main: Peter Lang.
- Gierlinger, F. A., & Riegelnik, Š. (Eds.). (2014). *Wittgenstein on Colour*. Berlin & Boston: De Gruyter.
- Lugg, A. (2021). *Wittgenstein's Remarks on Colour. A Commentary and Interpretation*. London & New York: Anthem Press.
- Wittgenstein, L. (1960). *Tractatus logico-philosophicus. Tagebücher 1914-1916. Philosophische Untersuchungen*. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Wittgenstein, L. (1984). *Bemerkungen über die Farben*. In L. Wittgenstein, *Werkausgabe* (Band 8, S. 7-112). (G. E. M. Anscombe, Hrsg). Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Wittgenstein, L. (2025). *Remarks on Colour*. (A-M. Kotlyarova, Transl.). [In Ukrainian]. Kyiv: Synteza.

Received 11.11.2024

Anna-Mariia Kotliarova

Between Late and Early Wittgenstein. Lugg, A. (2021). *Wittgenstein's Remarks on Colour. A Commentary and Interpretation*. London & New York: Anthem Press.

Review of Lugg, A. (2021). *Wittgenstein's Remarks on Colour. A Commentary and Interpretation*. London & New York: Anthem Press.

Анна-Марія Котлярова

Між пізнім і раннім Вітгенштайном. Lugg, A. (2021). *Wittgenstein's Remarks on Colour. A Commentary and Interpretation*. London & New York: Anthem Press.

Рецензія на книгу Lugg, A. (2021). *Wittgenstein's Remarks on Colour. A Commentary and Interpretation*. London & New York: Anthem Press.

Anna-Mariia Kotliarova, M.A. in Philosophy, co-founder of the philosophical publishing house Synteza.

Анна-Марія Котлярова, магістр філософії, співзасновниця філософського видавництва «Синтеза».

e-mail: annkotlaroffa@gmail.com
